

Rosemarijn Hoefte

Suriname in de lange twintigste eeuw: dominantie, verzet en globalisering

Deze bijdrage geeft een beknopte samenvatting van de bevindingen van het onderzoek 'A history of 20th-century Suriname', dat, gefinancierd door NWO, werd uitgevoerd in de periode 2005-2010.¹ De intentie van het onderzoek was om de complexe geschiedenis van Suriname te verklaren door de vervlechting van etniciteit, klasse en gender centraal te stellen. Hierbij werd ook aandacht besteed aan geografische verschillen, tussen bijvoorbeeld de (hoofd)stad, het binnenland en *company towns*. Het bleek dat de cultuur van dominantie en oppositie als een rode draad door de geschiedenis en maatschappij van Suriname loopt.

De sociale geschiedenis van twintigste-eeuws Suriname is geworteld in een cultuur van dominantie en verzet. Deze wortels gaan terug tot slavernij en kolonialisme, maar ook na de afschaffing van de slavernij in 1863, en de onafhankelijkheid in 1975, zijn autoritaire tradities nog steeds duidelijk zichtbaar in een aantal instituties, zoals werkplaatsen, scholen, kerken, politieke partijen en families, waar gehoorzaamheid en discipline vereist worden. De staat bewaakt orde en rust, terwijl werkgevers sociale controle uitoefenen door middel van een duidelijke hiërarchie. Religieuze leiders schrijven voor hoe de gelovigen hun morele leven dienen in te richten, terwijl lijfstraffen regelmatig voorkomen op scholen, met onderwijzers die strikte discipline opleggen aan de leerlingen, en in gezinnen, waar mannelijke gezinshoofden gehoorzaamheid van vrouwen en kinderen eisen. Natuurlijk vormen deze zeer verschillende instituties geen gesloten blok in het opleggen van (fatsoens)normen en zijn ze ook niet noodzakelijkerwijs eensgezind in hun optreden. Dat neemt echter niet weg dat Suriname

in de lange twintigste eeuw nog altijd gekarakteriseerd kan worden als een autoritaire samenleving. Zowel formele organisaties en informele groeperingen verzetten zich tegen deze machten en krachten, door bijvoorbeeld te protesteren tegen overheidsbeleid, te staken voor betere arbeidsomstandigheden, vakbonden op te richten om te onderhandelen over arbeidscontracten en zich weinig aan te trekken van opgelegde religieuze en sociale normen.

De cultuur van dominantie slijpt nog steeds door in alle lagen van de samenleving. Deze is geworteld in de koloniale geschiedenis en de sociale verdeeldheid die is ontstaan door toedoen van de complexe verhoudingen tussen etniciteit, klasse en gender. Deze bijdrage richt zich in op dominantie in de sociaal-politieke arena. Socioloog Nigel Bolland schetst de politieke cultuur in het Caraïbisch gebied als volgt:

'Authoritarianism was perceived to be essential by, and became the habit of, those who were in control, and so, whether in legal, or racist or paternalist guise, it became the central and traditional feature of the dominant political culture.'²

Autoritaire praktijken manifesteerden zich in vele vormen, van bureaucratisch tot charismatisch en in verschillende periodes van het neerslaan van opstanden in de laat-koloniale tijd tot de decembermoorden van 1982 tijdens het militaire regime. Bovendien maakten autonomie en onafhankelijkheid geen einde aan bestaande etnische- en gendervooroordelen en de sociaaleconomische hiërarchie.

Verzet kende ook vele gezichten, van cultureel verzet tegen opgelegde normen tot langdurigestakingen en massademonstraties, zoals in de jaren dertig en tussen de jaren zestig en jaren negentig. De Surinaamse geschiedenis leert eveneens dat de leiders van zulke protesten vaak zelf ook een autoritaire stijl ontwikkelen, die misschien anders van aard is, maar toch ook geworteld is in de *'Caribbean culture of domination'*.³

Verandering en continuïteit in twintigste-eeuws Suriname

Het onderzoek 'A history of 20th-century Suriname' richtte zich op hoe sociaaleconomische en politieke veranderingen de kenmerken van de cultuur van dominantie en verzet hebben beïnvloed. Suriname onderging grote veranderingen in de afgelopen eeuw. Het meest zichtbaar waren de grootschalige migraties, die enorme demografische, sociaaleconomische

en culturele gevolgen hadden, en steeds discussies opriepen en thans weer oproepen over in- en uitsluiting: hebben of krijgen immigranten dezelfde rechten als andere inwoners? In de eerste drie decennia van de twintigste eeuw was Suriname een immigratieland, waar tienduizenden (contract-) arbeiders uit Brits-Indië en Nederlands Oost-Indië een plaats trachtten te vinden. Emigratie naar Nederland, de Nederlandse Antillen en de Verenigde Staten was aanvankelijk veel kleinschaliger, maar groeide explosief in de jaren zeventig, toen ongeveer eenderde van de bevolking naar Nederland vertrok, op zoek naar werk of uit angst voor de onafhankelijkheid.

In de laatste decennia is er weer sprake van (illegale) immigratie, met duizenden Haïtianen, ('nieuwe') Chinezen en Brazilianen die in Suriname komen werken. In tegenstelling tot de 'oude' immigranten, die moeite hadden de banden met het thuisland aan te houden, is het voor deze nieuwe generatie eenvoudiger om relaties met de plaats van herkomst te onderhouden. Internet, (mobiele) telefonie en relatief goedkoop en snel vervoer hebben de wereld aanzienlijk kleiner gemaakt. De keerzijde is dat er over het algemeen minder geïnvesteerd wordt in relaties in Suriname. Antropologen Marjo de Theije en Ellen Bal spreken dan ook van een 'netwerk' in plaats van een 'gemeenschap' van immigranten, met zwakke sociale banden met het gastland.⁴ Suriname is voor velen waarschijnlijk een tussenstop op weg naar andere landen, de Verenigde Staten inclusief, of een land waar veelal letterlijk naar goud wordt gezocht, om daarna terug te keren naar het land van herkomst.

Een andere demografische ontwikkeling was de verschuiving van het evenwicht tussen de verschillende bevolkingsgroepen; vanaf de jaren zeventig vormen de Hindostanen, de afstammelingen van Brits-Indische immigranten, de grootste etnische groep. De Surinaamse maatschappij werd en wordt derhalve gekenmerkt door verscheidene processen van dislocatie, vestiging en groepsformatie.

In de vorige eeuw vonden er ook fundamentele veranderingen op politiek en constitutioneel vlak plaats. In 1948 werd het algemene kiesrecht ingevoerd; de eerste verkiezingen vonden een jaar later plaats. In 1954 werd Suriname autonoom en in 1975 werd de onafhankelijkheid uitgeroepen. Het voorzichtige politieke ontwaken in de naoorlogse periode ging gepaard met emancipatiebewegingen, die de culturele en religieuze eigenheid van de verscheidene groepen onderstreepten. Wellicht ingrijpender dan de onafhankelijkheid was de militaire staatsgreep in 1980, gevolgd door ernstige schendingen van de mensenrechten door het leger. Sindsdien

heeft het land te maken gehad met een opvolging van democratische en autoritaire regeringen, die de bestaande sociaaleconomische verhoudingen op hun kop zetten en vaak een onstuimige relatie met de voormalige metropool onderhielden. Pas in de eerste jaren van deze eeuw lijkt het dekolonisatieproces (eindelijk) zijn beslag te krijgen, door het afnemen van de financiële band met de Nederlandse regering, een groeiende regionale integratie en een toenemend nationaal bewustzijn.

Een derde verandering betrof de economie. Ondanks het feit dat bestuurders in Paramaribo en Den Haag de feiten niet onder ogen wilden zien, was de grootschalige landbouw in Suriname al decennia lang in verval. In de twintigste eeuw kenmerkte de economie zich door de opkomst en ondergang ('boom-bust') van de exploitatie van goud, balata, hout, bauxiet en olie. Het was bauxiet dat jarenlang de economische kurk was waarop Suriname, inclusief zijn enorme overheidssector, dreef. Recentelijk vormt vooral de hernieuwde exploitatie van goud de basis van een gestage economische groei.

Echter, naast deze diepgaande veranderingen is er ook een aantal constanten te ontdekken. Koloniaal Suriname is altijd een multi-etnische maatschappij geweest, waar een kleine groep Europeanen en slaafgemaakten uit verschillende delen van Afrika en hun nakomelingen de kolonie bevolkten. De Inheemse bewoners waren in het begin van de twintigste eeuw nog niet eens opgenomen in de bevolkingsstatistieken. Aziatische contractmigratie transformeerde Suriname van een Afro-Caraïbisch land in een etnisch nog veelzijdigere maatschappij. In 1900 werd de kolonie bevolkt door Creolen, Hindostanen, Javanen, Chinezen, Europeanen, Marrons en Inheemsen.⁵ In de loop van de eeuw zijn daar onder andere Guyanezen en andere Brits-Caraïbiërs, Haïtianen, Brazilianen, Chinezen en Koreanen bijgekomen.

Een tweede constante factor in de twintigste eeuw was de invloed van Nederland, niet alleen politiek en economisch, maar ook op het gebied van taal en cultuur. In de koloniale periode waren beheersing van het Nederlands plus het christelijk geloof een *sine qua non* voor sociale mobiliteit. De *lingua franca* Sranan Tongo werd, zoals Creooltalen elders in de regio, als minderwaardig gezien. Na de onafhankelijkheid bleef het Nederlands de taal van het bestuurs- en onderwijssysteem. De economische, financiële, politieke en culturele banden tussen de twee landen bleven hecht, alleen al vanwege de zogenaamde 'Verdragsmiddelen' (de financiële verplichtingen die Nederland ten tijde van de onafhankelijkheid was aangegaan) en Den

Haags grote belangstelling voor de Surinaamse politiek. Voor Suriname bleef Nederland een baken en een bron van steun in moeilijke tijden. Hierin speelde de Surinaamse gemeenschap in Nederland – tegenwoordig ongeveer 350.000 mensen – een grote rol door bijvoorbeeld pakketten met levensmiddelen en kleding of geld te sturen tijdens de economische crises in de jaren tachtig en negentig.

Ten slotte is economisch gezien ‘afhankelijkheid’ een kernwoord. De meeste grote bedrijven waren Nederlands of Amerikaans en zijn de laatste jaren vooral Canadees, Chinees, Indonesisch of Maleisisch. Allen zijn met name geïnteresseerd in de natuurlijke rijkdommen in het binnenland, zoals bauxiet, goud en hout. Bovendien is de Surinaamse economie altijd afhankelijk geweest van vraag en aanbod in het buitenland. Een relatief kleine wijziging in prijs of markt, waar het land zelf geen invloed op heeft, kan grote gevolgen hebben voor de kleine en kwetsbare Surinaamse economie.

Lokaleiteit, klasse, gender en etniciteit

Kort samengevat was Suriname in de vorige eeuw een dynamische maatschappij die grote geplande en ongeplande veranderingen onderging. Sommige demografische, politieke en economische structuren bleven echter intact. In deze studie kwam steeds opnieuw naar voren hoe belangrijk ‘lokaleiteit’ was om de diversiteit in deze processen van transformatie en continuïteit te benadrukken. Specifieke sociale ruimtes, zoals de plantage, de *company town* en de stad produceren specifieke sociale relaties. Economische factoren waren (en zijn) van groot belang wanneer beslist werd hoe geografische ruimtes benut moesten worden: de plantages rekruteerden arbeiders op basis van hun etniciteit, en deze etnische arbeidsverdeling bleef van kracht toen de kleine landbouw in plaats van de grootschalige exportagricultuur van overheidswege werd gestimuleerd. Als gevolg hiervan woonden de meeste Aziaten in de districten waar zij landbouw bedreven, terwijl Paramaribo een grotendeels Creoolse stad was. Dat veranderde pas toen de Tweede Wereldoorlog een trek naar de stad in gang zette. De winning van bauxiet leidde tot de oprichting van *company towns*. Om deze ruimtelijke benadering te benadrukken, heeft het onderzoek zich gericht op *social engineering* door de overheid in de decennia voor de Tweede Wereldoorlog, die tot op heden zijn sporen nalaat; de bauxietindustrie en de sociaaleconomische hiërarchie in het mijnstadsje

Hoefte

Moengo; en de recente sociaal-ruimtelijke geschiedenis van de enige stad, Paramaribo. Er is ook aandacht besteed aan de historische ontwikkeling van het binnenland, waar economische belangen en de rechten van de lokale bevolking de hele twintigste eeuw op gespannen voet hebben gestaan. De winning van natuurlijke grondstoffen, migratie, juridische conflicten over landrechten, milieuvervuiling en kaalslag en mogelijke grootschalige infrastructurele projecten maken het binnenland in de 21e eeuw tot een broeinest van verandering en oppositie, waar de staat uiteindelijk een beperkte invloed heeft. Deze ruimtelijke benadering toont hoe sociale en etnische verhoudingen zich ontwikkelen in verschillende (geografische) settings.

De Surinaamse maatschappij in de lange twintigste eeuw

Deze studie plaatst de cultuur van dominantie en verzet in relatie tot de complexe verhoudingen tussen etniciteit, klasse en gender. Veel historische studies over Suriname hebben een etnische invalshoek, terwijl een aantal andere zijn gebaseerd op een klassenanalyse. Gender speelde tot nu toe slechts een kleine bijrol in historische publicaties. Onze analyse is gebaseerd op de veelvoudige relaties tussen etniciteit, klasse en gender; samen vormen zij het hart van machtsrelaties en van autoritair gedrag en oppositie. Etniciteit, klasse en gender zijn met elkaar verstrengeld: gender kan niet los worden gezien van etniciteit en klasse, klasse wordt ook bepaald door gender en etniciteit, en etniciteit is weer verbonden met klasse en gender.⁸

Etniciteit is dus vaak een bepalende factor in de Surinaamse historiografie. In de klassieke studie van de Surinaamse socioloog R.A.J. van Lier, *Samenleving in een grensgebied* uit 1949 is er een centrale rol voor het pluralisme. De Britse ambtenaar J.S. Furnivall introduceerde dit concept, gebaseerd op zijn observaties in Brits-Maleisië en Nederlands-Indië, dat hij als volgt samenvatte: 'Each group holds by its own religion, its own culture and language, its own ideas and ways. As individuals they meet, but only in the market place, in buying and selling'.⁹ De implicatie is dat de koloniale staat de bindende factor is in een maatschappij die zonder deze overheid uit elkaar zou vallen. Voor Van Lier was Suriname een schoolvoorbeeld van een pluralistische maatschappij. In de loop der tijd is de pluralismethese onder vuur genomen, vooral vanwege het essentialisme en de geringe rol van klasse in deze analyse.

Recent hebben de sociologen Ruben Gowricharn (2006) en Jack Menke

(2011) betoogd dat pluralisme een Eurocentrische ideologische constructie is, die beoogt om via de overheid homogeniteit en een eenvormige cultuur op te leggen.¹⁰ Gowricharn en Menke stellen dat juist de samenleving van onderaf harmonieuze etnische diversiteit tot stand zal brengen. Door te wijzen op de stabiele etnische verhoudingen in Suriname geven zij een positieve draai aan het traditionele concept. Menke introduceert de term 'natiecreatie' om deze ontwikkeling te duiden. In deze optiek is etnische diversiteit niet alleen een bron van mogelijke sociale en culturele spanningen, maar ook een bron van trots. Suriname presenteert zichzelf graag als een Verenigde Naties in miniatuur, waar respect voor elkaar en harmonieuze relaties de boventoon voeren.¹¹ De meest recente volkstellingen, van 2004 en 2012, laten zien dat een groeiend deel van de bevolking zichzelf identificeert als 'gemengd', hetgeen de opvattingen van Menke en Gowricharn lijkt te onderschrijven.¹²

Toch zijn er ook kanttekeningen te plaatsen bij dit optimisme. Het feit dat inter-etnische spanningen beperkt zijn gebleven, is paradoxaal genoeg grotendeels te danken aan autoritaire etnisch-politieke leiders, wiens samenwerking in tijden van economische groei leidde tot de sociaaleconomische en culturele emancipatie van de eigen bevolkingsgroep. Emancipatie en democratie gingen niet noodzakelijkerwijs samen in de tweede helft van de twintigste eeuw.¹³

Etniciteit blijft een belangrijke factor in de Surinaamse politiek, die personalistisch, autocratisch en cliëntelistisch van aard is. Traditionele etnische partijen zoals de Creoolse NPS (Nationale Partij Suriname) van bekende politici als J. Pengel, H. Arron en R. Venetiaan verliezen misschien terrein, hoewel de recente opkomst van Marronpartijen het tegendeel lijkt te bewijzen, maar zelfs in pan-etnische partijen zoals Desi Bouterse's Nationaal Democratische Partij worden de kandidaten op etniciteit geselecteerd en gerangschikt. Het blijft dus mogelijk etnisch te stemmen, ook bij een pan-etnische partij.

Bovendien verduidelijkt deze studie dat de rol van de staat aanzienlijk minder eenduidig is geweest dan wordt voorgesteld in de dichotomie tussen staat en maatschappij. En het is de vraag welk effect de huidige globalisering van Suriname, inclusief migratie, regionale integratie en de komst van nieuwe investeerders, zoals Chinese bedrijven, zal hebben op natiecreatie. Deze internationalisatie heeft het dekolonisatieproces versneld, maar ondanks het feit dat Den Haag politiek en financieel niet meer zo'n grote rol speelt, blijft het Nederlands de officiële taal in een veeltalig land.

Het is ook de meest gesproken taal in gezinsverband. Juist de groeiende multiculturaliteit lijkt de positie van het 'neutrale' Nederlands te versterken. Etniciteit is stevig geworteld in Suriname, maar is niet meer overheersend.

En net zoals in het begin van de vorige eeuw, is er weer discussie over wie wel en wie geen (sociale, politieke en culturele) rechten hebben. Deze discussie behelst niet alleen recente immigranten, maar ook nieuwe stadsbewoners, die veelal uit het binnenland zijn gevlucht als gevolg van de 'binnenlandse oorlog' tussen het leger van Bouterse en het 'Jungle Commando' van Ronnie Brunswijk in de jaren tachtig. Zoals vroeger de Hindostanen en Javanen op de laagste trede van de sociale ladder stonden, zijn het nu de Marrons en Inheemsen die een culturele en economische achterstand moeten wegwerken. Statistische analyses, levensverhalen¹⁴ en secundaire literatuur tonen aan dat onderwijs de sleutel is tot sociale mobiliteit, en dat scholing en het tijdstip van aankomst de positie van de inwoners van Paramaribo bepalen. Zo konden bijvoorbeeld Hindostanen en Javanen hun maatschappelijke achterstand in de tweede helft van de twintigste eeuw inhalen door toegang tot relatief goed onderwijs in de stad.¹⁵ Het ligt in de lijn der verwachting dat dit ook zal gelden voor de nieuwe stadsbewoners uit het binnenland.

In de huidige samenleving speelt sociaaleconomische positie een grote rol. De grote klassentegenstellingen uit de koloniale tijd mogen dan zijn verdwenen, maar nieuwe, veelal commerciële elites, uit alle bevolkingsgroepen behalve de Inheemse, voeren de boventoon. De economische crises in de jaren tachtig en negentig hebben de sociaaleconomische structuur danig opgeschud, en vooral de lagere en middenklasse kregen te maken met veranderingen en sociale degradatie, terwijl andere groepen voornamelijk door legale en illegale handel rijkdom verwierven. In die decennia waren inkomsten in buitenlandse valuta (handel, salarissen, pensioenen en *remittances*) van cruciaal belang. De verschillen in inkomen nemen op papier, maar ook duidelijk zichtbaar in het dagelijks leven toe. Suriname heeft nu in vergelijking met 23 landen in de regio de grootste inkomensongelijkheid.¹⁶ Deze ongelijkheid doet zich ook binnen etnische groepen voor: bij de Hindostanen is het verschil het grootst.

Hieraan gerelateerd is de groeiende genderkloof. In veel interviews wordt door vrouwen gewag gemaakt van het belang van onderwijs, vaak met de uitdrukking: 'je diploma is je eerste man'. Het aantal vrouwen dat middelbaar onderwijs heeft genoten is fors gegroeid, maar dat vertaalt zich niet op de

arbeidsmarkt of in het publieke domein. Antropoloog Gloria Wekker stelt dat 'with few exceptions, women have had access to the upper class only through the mediation of a man to whom they are attached, either as a wife . . . or as his mistress'.¹⁷

Ofschoon etnische, klasse- en genderposities zijn veranderd in de loop van de eeuw, zijn zij de maatschappij blijven structureren. In postkoloniaal Suriname is sociaaleconomische positie belangrijker geworden dan etniciteit.¹⁸ Bovendien tonen de nieuwe handelselites dat afkomst, huidskleur, legitimiteit, beroep, scholing en gedrag niet meer bepalend zijn. Vermogen, op welke wijze dan ook verkregen, baant de weg naar de top van de sociaaleconomische piramide.

Tot slot

Suriname in the long twentieth century is geen chronologische studie; er is gekozen voor het uitlichten van centrale thema's zoals de overheersende rol van de overheid in de laat-koloniale periode; het sociale oproer tegen het sociaaleconomisch beleid van de regering in de jaren dertig en de felle reactie van het gouvernement in Paramaribo, variërend van het met geweld onderdrukken van de demonstraties en het opsluiten van de leiders tot het instellen van censuur; de opkomst van de bauxietmijnen en de ontwikkeling van de *company town* Moengo in oost Suriname, waar de ontmoeting tussen Noord-Amerikaanse moderniteit en de oude plantagecultuur leidde tot nieuwe hiërarchische verhoudingen, die op hun beurt tot protest en nieuwe sociale wetgeving leidden; overlevingsstrategieën en de sociale gevolgen van de economische crisis ten tijde van het autoritaire militaire bewind in de jaren tachtig; en de sociaal-ruimtelijke ontwikkeling van Paramaribo, een sociaaleconomisch en etnisch gemengde stad, waar in tegenstelling tot andere Caraïbische steden (nog) geen *no-go areas* zijn ontstaan. Deze hoofdstukken zijn verankerd door drie algemenere hoofdstukken die demografische, economische en politieke ontwikkelingen schetsen in de periodes voor de Tweede Wereldoorlog, van 1940 tot de onafhankelijkheid in 1975, en in de republiek Suriname tot 2010.

Bovendien plaatst deze studie Surinames geschiedenis in een Caraïbische context, door het land te vergelijken met landen als Guyana en Trinidad en Tobago, die ook een multi-etnische bevolking hebben. Ook gezien Surinames recente politieke en economische integratie in de regio is een dergelijke comparatieve benadering niet meer dan logisch.

1. Anouk de Koning, Hebe Verrest en Rivke Jaffe waren de postdocs in dit project. Tot op heden zijn er elf *peer-reviewed* artikelen en vijf *peer-reviewed* hoofdstukken in bundels uit dit project voortgekomen. In januari 2014 is de monografie *Suriname in the long twentieth century: domination, contestation, and globalization* verschenen bij Palgrave Macmillan in New York.
2. O. Nigel Bolland, *The politics of labour in the British Caribbean: the social origins of authoritarianism and democracy* (Kingston: Ian Randle, Oxford: James Curry, Princeton: Markus Wiener, 2001), 11.
3. Idem, 19.
4. Marjo de Theije en Ellen Bal, "Flexible migrants: Brazilian gold miners and their quest for human security in Surinam," in *A world of insecurity: anthropological perspectives in human security*, ed. Thomas Hylland Eriksen, Ellen Bal en Oscar Salemink (Londen: Pluto Press, 2010), 67.
5. Creolen zijn afstammelingen van slaafgemaakten, terwijl Marrons afstammen van naar het binnenland gevluchte slaven.
6. Klasse is gebaseerd op huidskleur, etniciteit, afkomst en legitimiteit, beroep en vermogen, scholing, culturele achtergrond en gedrag.
7. Een klassieke studie die gebaseerd is op etnisch pluralisme is R.A.J. van Lier, *Samenleving in een grensgebied: een sociaal-historische studie van de maatschappij in Suriname* (Den Haag: Martinus Nijhoff, 1949). In 2013 verscheen de vierde herziene druk. De eerste felle aanval op Van Lier en het pluralisme kwam van Sandew Hira (pseudoniem van Dew Baboeram) die in *Van Priary tot en met De Kom: de geschiedenis van het verzet in Suriname, 1630-1940* (Rotterdam: Futile, 1982) Suriname's geschiedenis door een Marxistische lens beschouwt. In deze publicatie zijn etniciteit en zeker gender ondergeschikt aan klasse.
8. In *Suriname in the long twentieth century* wordt op pp. 5-21 verder uitgewerkt hoe de drie concepten in de praktijk met elkaar vervlochten waren.
9. J.S. Furnivall, *Colonial policy and practice* (Londen: At the University Press, 1948), 304.
10. Ruben Gowricharn, "Ethnicity and political stability in plural societies," in *Caribbean transnationalism: migration, pluralization, and social cohesion*, ed. Ruben Gowricharn (Lanham: Lexington Books, 2006) en Jack Menke, "Ethnicity between nation-building and nation-creation," in *M.G. Smith: social theory and anthropology in the Caribbean and beyond*, ed. Brian Meeks (Kingston: Ian Randle 2011).
11. Zie bijvoorbeeld, "The green Caribbean: the official tourist destination guide 2012" door het Verkeersbureau Suriname.
12. Na voltooiing van *Suriname in the long twentieth century* werden de voorlopige cijfers van de achtste volkstelling bekend. In 2004 identificeerde 12,5 procent van de bevolking zich als gemengd, in 2012 was dat 13,5 procent. Spectaculair is de groei van de Marrongroep die nu, na de Hindostanen (28 procent), de op een na grootste groep is (22 procent), gevolgd door Creolen (16 procent) en Javanen (14 procent).

- Op 13 augustus 2012 telde Suriname 534,189 inwoners; Eliezer Pross, "Marrons en gemengden stuwten bevolkingsgroei," *De Ware Tijd*, 7 september 2013 en Algemeen Bureau voor de Statistiek, Voorlopige resultaten uit de 8ste volks- en woningtelling in Suriname, augustus 2012, [www. Statistics-Suriname.org](http://www.statistics-suriname.org). (geraadpleegd op 14 november 2013).
13. Zie interview met Marten Schalkwijk in Walter Lotens, *Gesprekken aan de Waterkant: Suriname 2000* (Mol: Libertas / Paramaribo: Firgos, 2000), 44.
 14. *Oral history* is een belangrijke bron van informatie in deze studie: er zijn bijna honderd diepte-interviews gehouden. Deze zijn soms toegespitst op een specifiek onderwerp, maar vaak zijn het levensverhalen die de diversiteit aan ervaringen en de manier waarop de 'grote geschiedenis' zich manifesteert in het dagelijks leven tonen. Het zijn ervaringen die niet of nauwelijks in de archieven zijn te vinden en die duidelijk maken hoe gender, klasse, etniciteit, locatie en leeftijd de levens van de geïnterviewden hebben beïnvloed. Deze interviews zijn afgenomen door Anouk de Koning, Hebe Verrest en de interviewers van de Stichting Comité Herdenking Javaanse Immigratie (STICHJI), Lembaga Ilmu Pengetahuan Indonesia (LIPI) en Vereniging Herdenking Javaanse Immigratie (VHJI) in het kader van een onderzoek naar Surinaams-Javaans cultureel erfgoed in 2010. Alle interviews zijn gedeponeerd bij het KITLV / Royal Netherlands Institute of Southeast Asian and Caribbean Studies in Leiden. De interviews in het Surinaamse-Javaanse erfgoed project zijn beschikbaar via de website www.javanenindiaspora.nl.
 15. Ad de Bruijne en Aart Schalkwijk, "The position and residential patterns of ethnic groups in Paramaribo's development in the twentieth century," *New West Indian Guide* 79 (2005): 239-271.
 16. Dit is gebaseerd op een vergelijking van de zogenaamde Gini-coëfficiënten waarmee inkomensongelijkheid wordt gemeten. De Gini-coëfficiënt is een getal tussen 0 (perfecte inkomensgelijkheid) en 1 (perfecte inkomensongelijkheid). Voor Suriname is de Gini-coëfficiënt 61.6, en voor de nummers twee en drie op de Caraïbische lijst (Jamaica en Haïti) 59.9 en 59.2. Ter vergelijking: in 2004 was de Gini-coëfficiënt in Nederland 32.6 en in de Verenigde Staten 40.8. *Jamaica Gleaner* 9 oktober 2011 <http://jamaica-gleaner.com/gleaner/20111009/business/business8.html> (geraadpleegd 25 oktober 2012).
 17. Gloria Wekker, "Of mimic men and unruly women: family, sexuality and gender in twentieth-century Suriname," in *Twentieth-century Suriname: continuities and discontinuities in a New World society*, ed. Rosemarijn Hoefte en Peter Meel (Kingston: Ian Randle, 2001), 175.
 18. In de woorden van Wekker: 'class position is no longer as strongly correlated with belonging to a particular ethnic group or having light skin colour' in "Of mimic men and unruly women: family, sexuality and gender in twentieth-century Suriname," in *Twentieth-century Suriname: continuities and discontinuities in a New World society*, ed. Rosemarijn Hoefte en Peter Meel (Kingston: Ian Randle, 2001), 174.